

**МУҲТАВО ВА ШЕВАИ НИГОРИШИ
МАҚОМОТИ БАДЕУЗЗАМОНИ
ҲАМАДОНӢ**

Рашидова Дилафрӯз Абдуқайумовна, н.и.ф.,
доценти кафедраи забони англисии
факултети забонҳои шарқи МДТ «ДДХ ба
номи акад.Б.Ғафуров» (Тоҷикистон, Хучанд)

**СОДЕРЖАНИЕ И МАНЕРА
НАПИСАНИЯ МАКАМАТ
БАДИУЗЗАМАНА ХАМАДАНИ**

Рашидова Дилафруз Абдукаюмовна, к.ф.н.,
доцент кафедры английского языка факультета
восточных языков ГОУ «ХГУ имени акад. Б.
Гафурова» (Таджикистан, Худжанд)

**CONTENT AND WRITING STYLE OF
BADEUZZAMON HAMADANI'S MAQOMAT**

Rashidova Dilafruz Abduqayumovna, Candidate of
Philological Sciences, Associate Professor of the
Department of English Language, Faculty of
Oriental Languages, SEI «KhSU named after
acad.B. Gafurov» (Tajikistan, Khujand),
E-mail: dilafruz.kayumzoda@mail.ru

Калидвожаҳо: Бадеъуззамони Ҳамадонӣ, адиби тавоно, муҳақиқон ва мутарҷимони мақомот, Абулфатҳи Искандарӣ.

Маълум аст, ки мавзуоти мақомоти Бадеъуззамони Ҳамадонӣ хеле ҷолиб буда, он бо услуби хос офарида шудааст, ки ин адиби барҷаста ва мубтақир, дар масири мақоманависӣ ба ҳадде, ҳудуди муайянеро муқаррар намудааст. Қайд карда мешавад, ки мавзӯи мақомот танҳо шомили гадоӣ нест, балки Абулфатҳи Искандарӣ дар либоси мухталифе зоҳир мешавад ва аз масоили гуногуне чун адиби тавоно сухан мегӯяд ва бо баёни шева ва соҳири худ, ҳар лаҳза дар ҷалби динор ва дирҳам ғиллаҳои дигаре ба қор мебандад. Ҳамин тавр, санъати волю танзардозӣ, бадеҳасозӣ, тамсилофаринӣ ва саҷъи бетакаллуф дар қалом ва мавҷудияти ҳама ин дар мақомоти Бадеуззамон аст, ки муҳақиқон ва мутарҷимони мақомоти ӯ ин асарро бемисл медонанд. Бад-ин сабаб тарҷумаи он, агар ҳарчанд дақиқона ва бо як ҳунари воло сураат гирад, танҳо ҳиссаҳои аз онро мунтақил мекунад. Ҳол он ки Ҳарирӣ бузургтарин мақоманавис пас аз Бадеуззамон, дучори тақаллуф шуд ва дар интиқоди иҷтимоӣ ҳам ба пояи Бадеуззамон нарасидааст.

Ключевые слова: Бадууззамон Ҳамадани, могущественный писатель, ученые и переводчики макомов, Абуль-Фатх аль-Искандари.

Известно, что темы макама Бадиуззамана Ҳамадани очень интересны, и они созданы в уникальном стиле, которым этот выдающийся и новаторский писатель установил определенный предел на пути написания макамов. Отмечается, что тема макама включает в себя не только попрошайничество, но Абуль-Фатхи Искандари появляется в разных обликах и говорит о различных вопросах как могущественный писатель, и своим стилем и магией он использует разные трюки каждый момент, чтобы привлечь динары и дирхамы. Таким образом, высокое искусство иронии, сатиры, образности и незамысловатой страсти в словах и наличие всего этого в макаме Бадиуззамана таково, что исследователи и переводчики его макама считают это произведение непревзойденным. По этой причине его перевод, даже если он выполнен точно и с высоким уровнем мастерства, передает только его части. В то время как Ҳарири, величайший писатель макомов после Бадууззамона, подвергся негативной реакции и не достиг уровня Бадууззамона в социальной критике.

Keywords: Badu'uzzamon Hamadani, powerful writer, scholars and translators of maqoms, Abul-Fath al-Iskandari.

It is known that the themes of Badi'uzzaman Hamadani's maqamat are very interesting, and they are created in a unique style, which this outstanding and innovative writer has set a certain limit in the path of maqam writing. It is noted that the theme of the maqam does not only include begging, but Abu'l-Fathi Iskandari appears in various guises and speaks about various issues as a powerful writer, and with

his style and magic, he uses different tricks every moment to attract dinars and dirhams. Thus, the high art of irony, satire, imagery and uncomplicated passion in words and the presence of all this in Badi'uzzaman's maqam is such that researchers and translators of his maqam consider this work to be unparalleled. For this reason, its translation, even if done accurately and with a high level of skill, only conveys parts of it. While Hariri, the greatest maqom writer after Badu'uzzamon, was subjected to a backlash and did not reach Badu'uzzamon's level in social criticism.

Мавзуоти мақомоти Бадеъуззамони Ҳамадонӣ хеле ҷолиб буда, он бо услуби хос офарида шудааст, ки ин адиби барҷаста ва мубтакир, дар масири мақоманависӣ ба ҳадде, ҳудуди муайянеро муқаррар намудааст. Мақомоти Бадеъуззамон китаоти насри мусаччаъ ва маснуест, ки дар он ҳодиса ё латифаҳо дар бораи қаҳрамон бо номи Абулфатҳи Искандарӣ, аз қавли шахси мавҳуме бо номи Исо ибн Ҳишом ривоят мешавад.

Дар қисми зиёди мақомоти Бадеъуззамон ду симо тасвир ёфтааст:

Абулфатҳи Искандарӣ – қаҳрамони асосӣ ва Исо ибни Ҳишом – ноқил, ки амал, калом ва мочароҳои қаҳрамони мақомаро нақл мекунад. Дар аксари мақомот Исо ибни Ҳишом ҳамчун шоҳид инъикос ёфтааст. Дар баъзе аз он ғазал («Бағдодия», «Асадия», «Начимия»). Ҳар ду ин шахсият бофтаи ҳаёлии нависанда буда, саргузашт ва қиссаҳои онҳо дар мақомаҳои гуногун ҷанбаҳои мухталифи ҳаёти иҷтимоии асри X-ро ба зухур меоваранд.

Симои асосии мақомоти Бадеъуззамон, ки Ҳамадониро шуҳратманд намуд, қиммати бадеии онро муайян намудааст, ин симои Абулфатҳи Искандарӣ мебошад, ки ӯ зодаи шаҳри Александрия (Искандария) буд [7, с.326].

Ровии мақомоти Бадеъуззамон марде мебошад, ки бисёр сафар мекунад ва тоҷир аст. Ӯ шахсе аст, ки бо роҳи хиллаву найранг бо рӯзгори саҳти хеш мубориза мебарад. Қаҳрамони мақома дорои хирад ва фарҳанги воло буда, маҳорати баланде дар шеърӣ дорад ва ба ҳавзаи душвортарин ҷун баҳсҳои луғавӣ, нақд ва адаб ворид мешавад ва дар айни эътимод ба илм ва раъйи хеш пирӯзманд аз он берун меояд [11, с.14]. Дар ҳама муборизоте шикаст намехӯрд ва ҳама хилла ва баҳонаеро ба қор набаста раҳо мешавад. Дарси зиндагӣ гирифта, ҳамзамон ширинӣ ва талхӣ онро ҷашидааст. Ҳадафаш, дар ин рӯзгори бешафқат ба анвои гуногун гадоӣ варзидан буда, барои расидан ба ин мақсуд шеваҳои мухталифро меозмуд.

Абулфатҳ дар бисёр мақомот: («Қаризия», «Балхия», «Шеърӣ») ҷавон, дар баъзе мақомот кӯҳансол («Сичистония», «Васия») тасвир шудааст. Зоҳиран ӯ на қадбаланд ва на паст, ҷашмони софу бегубор ва риши сиёҳи ғулӣ дорад. Абулфатҳ намоёндаи табақаи гадоҳо буда, дар мақомаҳои зиёде ҳамчун гадои оддӣ, ки бар хилофи дигар гадоҳо бо хушбабонии махсус гадоӣ мекард, тасвир шудааст. Ӯ ҳама чӣ ба ранге дармеояд ва дар тариқи касби рӯзӣ ё моландӯзӣ хиллаҳо ва шеваҳо ба қор мебарад [11, с.29]. Ин қаҳрамон гоҳ хатибе аст, ки бар сари мардум ғавҳари сухан нисор мекунад ва гоҳ найрангбозе аст, ки ба қорҳои шигифтангез ва мазҳака рӯй оварда, бо макр ва дурӯғ, мардумро масхури хеш месозад, мардум низ шефтаи ӯ шудаанд ва ӯро дӯст медоранд.

Аммо сабаби даст задани ин шахсияти оқил, хирадманд ва доно ба ин қорро рӯзгор ва замонаи ӯ медонанд. Рӯзгоре, ки ба сабаби қадроношиносии мардум ва нодуруст будани низоми иҷтимоӣ, онҳо қодир ба таъмини маоши худ нестанд ва ногузиранд, ки роҳи дуздӣ ва гадоиро пеша созанд [6, с.44].

Ин қаҳрамон ғолибан дар аввали мақома зикр мешавад ва танҳо мақомаи «Иблисия» аст, ки Абулфатҳи Искандарӣ дар охири он ошкор шудааст. Вай дар ҳама мақомот нақшро, ки бар уҳда дорад иҷро мекунад ва фақат мақомаи «Фелония», «Ноҳидия» ва «Бағдодия» аст, ки дар ин се мақома асаре аз ӯ дида намешавад [7, с.326].

Ҳамаи мақомаҳо бо сабаки хоси ӯ, вазъияти иҷтимоии асри ӯро мучассам мекунанд. Ва он асаре аст, ки фасод, табоҳӣ, риё ва макру хилла ба он роҳ ёфтааст ва мардум барои ба даст овардани сарватҳо аз роҳи ҳалол ё ҳаром баҳри василаҳое даст мезаданд ва аз ҳама чиз худдорӣ намекарданд. Ҳамадонӣ монанди як равшаншинос забардаст ва хушёр ақидаҳову идеология ва хусусиятҳои фикрии мардуми асри худро ташреҳ мекунад ва бо ибороти адабии ҳазломез ва бисёр латиф табақаи навқиса ва сарватмандони моли мардумхӯрро бебарвоёна ҳаҷв мекунад.

Вай бо устодӣ ва маҳорати баланд ба васфи мушқилот, дардҳо ва ранҷҳои ҷомеаи замони худ пардохтааст, ё дар бархе мақомоти худ ба шӯҳӣ рӯй меоварад, ки албатта дар ин навъ мақомот низ ҳамон зебоии зоҳири каломро ба ҳамаи матлуб риоят кардааст [12, с. 9].

Дар достонҳои ӯ рӯҳи найранг ва афсун мавҷ мезанад. Гоҳе хонандаро ба ханда вомедорад, гоҳе ӯро ба ҳашм меорад. Масалан дар мақомаи «Исфакония» мумкин нест, ки кас пас аз хондани он аз суханони соҳтаву қалбакии Абулфатҳи Искандарӣ, ки намуна ва фарди фиребгари он аср дар касби моли ҳаром аст, дар ҳайрат нашавад ва аз табақаҳое, ки ба номи

дини ислом ба халқ фиребе мепардозанд ва ҳар рӯз ба унвоне дӯкон боз мекунад, хашмгин нагардад.

Аз Бадеуззамон ҳудуди панҷоҳу ду мақома бар ҷой мондааст, ки бештари мақомоти вай аз назари маъно, мавзӯ ва ағроз бо якдигар тафовут доранд ва мақомоташ ба ҳеҷ вачҳе бо якдигар шабоҳате надоранд. Зимни таҳлил ва тақсимбандии мавзуоти мақомот маълум гашт, ки Бадеуззамон, дар маҷмӯъ ҳудуди шаш мақомаи ҳудро дар мадҳи Халаф ибни Аҳмад амири Сиистон навиштааст. Мустафо Шакъа низ мавзӯи асосии ин мақомаҳоро («Наҷмия», «Халафия», «Мулукия») мадҳ медонад: «Бадеуззамон шаш мақомаро ба номи Халаф ибни Аҳмад тасниф карда, ба эшон тақдим намудааст» [7, с.325].

Дар мақомаи аввалин Абулфатҳи Искандарӣ савдогари сарватманд мебошад, дар баъзе дигар мақомаҳо (мақомаи «Балхия», «Исфаҳония» ва ғ.) марди тоҷири сайёҳ аст. Ё дар мақомаи «Сосония» раиси ҷамоати гадоён буда, дар мақомаи «Хамрия» марде зоҳид ва порсост, ки имоми ҷамоати мардум дар намоз мебошад. Онҳоро аз нӯшидани шароб ва содир намудани гуноҳҳо манъ мекунад. Дар мақомаи «Қазвиния» ӯ дар қисвати ҷангҷӯён ва муҷоҳидон зоҳир мешавад, ва ҳамаро ба муҷоҳидат даъват мекунад. Дар мақомаи «Ҳузвиния» мутриби майхона, мақомаи «Басрия» ҳамчун бекорчии ишратпараст, мақомаи «Сичистония» ва «Ваъзия» воизи олиҷаноб мебошад. Дар мақомаи «Васия» ӯ як тоҷири кӯҳнакор аст, ки фарзанди навраси ҳешро оини кор меомӯзад ва як ҳасисе ба маънои том тасвир шудааст. Дар мақомаи «Қирдия» (маймун) ромкунандаи маймунҳо, дар мақомаи «Муслия» фиребгаре аст, ки даъвои тавони мурдари зинда кардан мекунад ва гӯё аз балоҳои бузург пешгирӣ сохта метавонад. Дар мақомаҳои «Хизрия», «Армания» ва «Асвадия» ӯ қаллоби моҳир тасвир шудааст. Дар баъзе мақомот ӯ устои назм ва адибу мунаққиди боистеъдод мебошад. Дар мақомаҳои дигар «Маҷобия» ва «Ноҳидия» қашшоқи оворагарде аст, ки тамоми молу мулки ҳудро барбод додааст ва чизе барои харидани хӯрок надорад. Ҳамин муҳолифии қаҳрамони асосӣ, ба муаллиф имкон додааст, ки мавзӯҳои мақомотро гуногун созад.

Алиризо Заковатии Қарогузлӯ дар китоби худ менависад, ки «...Бадеуззамон дар мақомот, аз он чи дар воқеият айнӣ ҳаёт сухан мегӯяд, на аз он чи бояд бошад» [5, с.11]. Бо инъикоси муаммоҳои воқеӣ ва тасвири ҳаёти ҳақиқии даврон дар мақомот, Бадеуззамон гӯё дар пардаҳои намоишӣ, гӯшаҳои зишт ва маҳкум шудани ҷомеаро аз назари хонанда мегузаронад. Ва қораш бе он ки ҷанбаи мавъиза ва насиҳат дошта бошад, ифшоғарона ва огоҳкунанда аст. Мақомаҳои ӯ то ҷое фарогири воқеият дар ахлоқ ва хусусияти рафтори замонаш ҳастанд, ки дар саҳнаорӣ бо қаҳрамонҳои мақомаҳояш, гоҳ дар сухани онҳо дарҷ мешавад. Чунон ки дар мақомаи «Динория» аз мусталаҳот ва ҳатто дашномҳои фориг миёни авбошон ва гадоён он замон истифода кардааст. Дар мақомаи «Рассофия» аз осори дунёи дуздон парда мебардорад [1, с.35].

Дар мақомоти Бадеуззамон ҳазл низ мушоҳида мешавад ва ҳамин амр муъҷиб мегардад, ки мақомот дар дили мардум мақбули воқеъ шавад ва ба ҷумлаҳои мусаллаҳ ва калимаҳои ғариб хонандаро дилгир насозад. Мақомаи «Музирия» яке аз бехтарин намунаи ин гуна мақомот мебошад, ки руҳияи фуқоҳӣ ва зариф дорад.

Дар боби вачҳи тасмия ва номгузории мақомоти Бадеуззамон бояд мутазаққир шуд, ки мавзӯи мақома дар назди ӯ як мавзӯи воҳид ва маҳдуд нест. Ҳарчанд бештари мақомоти вай дар доираи масоиле ҳамчун гадоӣ давр мезанад, аммо дар боби мақомоташ саъйе намудааст, ки матлаби гадоии қаҳрамони ҳаёлияш Абулфатҳи Искандариро ба унвони мухталиф матраҳ созад. Ба ҳамин далел бархе мақомоташро ба номи шаҳрҳо ва билоди хос номгузорӣ кардааст. Шояд ин сабаб гашта бошад, ки Бадеуззамонро нақшпардозӣ зиндагии қарни ҷаҳоруми хичрӣ донистаанд [6, с.68], зеро ҳаводиси дostonҳояш аксаран дар муҳитҳои мутамаддини шаҳрӣ ва дар навоҳии бузургии исломӣ ва эронӣ аз ҷумла Балх, Сиистон, Куфа, Озорбойҷон, Ҷурҷон, Исфаҳон, Ихвоз, Бағдод, Басра, Бухоро, Қазвин, Мусил, Шероз, Ҳулвон, Шом, Мароға, Нишопур ва Сорӣ гузаштааст, ки дар бисёрии онҳо вазъи маишӣ ва ҳолати иҷтимоии он даврон ба таври муфассал тасвир шудааст.

Ҳамчунин Бадеуззамон мақомоташро ба номи ҳайвоне, ки онро тавсиф мекунад (мақомаи «Асвадия») ё ба номи хӯроке (мақомаи «Мазирия») номгузорӣ намудааст [1, с.23]. Баъзан ӯ мақомаро ба номи мавзӯе, ки аз он баҳс мекунад меномад. Монанди «Ваъзия», ки аз

панду андарз сухан мегӯяд ва ё мақомаи «Қаризия», ки аз шеър баҳс мекунад. Ё мақомаи «Иблисия», ки бо Иблис беиртибот намебошад ва ҳам мақомаи «Мулукия», ки шомили мадҳи Халифа ибн Аҳмад амири Систон аст.

Ҳамин тариқ мавзуи мақомот танҳо шомили гадоӣ нест, балки Абулфатҳи Искандарӣ дар либоси мухталифе зоҳир мешавад ва аз масоили гуногун чун адиби тавоно сухан мегӯяд ва бо баёни шева ва соҳири худ, ҳар лаҳза дар ҷалби динор ва дирҳам Ҳиллаҳои дигаре ба кор мебандад. Мустафо Шакъа дар китоби худ мавзуоти мақомоти Бадеуззамонро тақсимбандӣ намудааст ва сенздаҳ мақомоти ўро, истисно ва берун аз мавзуи гадоӣ медонад. Ин мақомаҳо: мақомаи «Ғелония», «Аҳвозия», «Мазирия», «Мористония», «Ваъзия», «Ироқия», «Рассофия», «Мағзалия», «Ҳулвония», «Илмия», «Шеърия», «Ҳамрия» ва «Бишрия» мебошанд [7, с.315].

Мақомот ҷанбаи таълимӣ низ дорад. Масалан мақомаҳои «Асадия», «Ҳамадония» ва «Ғелония» бехтарин мақомаҳо мебошанд, ки метавонанд дар тарбияи адиб ва шогирди навкор саҳмгузор бошанд. Зеро, дар мақомаи «Асадия» аз маҳорати баланди суханорой ва луғатпардозӣ, ки Бадеуззамон зимни васфи шер ва асп намудааст, хеле муассиркунанда мебошад. Ҳамчунин мақомаи «Аҳвозия» ва «Ваъзия» ду мақомаҳои ҳастанд, ки бисёре аз мавоиз ва масоили диниро дар бар мегиранд ва барои таҳзиб ва неқӯ гаштани ахлоқи онҳо муфид мебошанд.

Шоҳқории Ҳамадонӣ мақомаи «Мазирия» аст, ки онро метавон муфассалтарин ва зеботарин қори Бадеуззамон шуморид. Дар ин мақома Бадеуззамон зиндагии бозориён ва табақаи мутавассити шаҳришинони он асрро бо ҷузъиёти ҳона, либос, кӯча, ҳамсар, ғулом, дег, нон ва об ба тавсифи кашида, ҳамроҳи ташреҳи руҳиёти онон аз молпарастӣ, бахилӣ, бераҳмӣ, тарзи муомила, ақл, маош ва зиндагии муътадили онҳоро таҳлил намудааст. Қозӣ Ҳамидуддини Балхӣ, бехтарин мақоманавис ба забони форсӣ низ ин мақомаро бехтарин қори Бадеуззамон ташхис дода, як тарҷумаи иқтибосӣ аз он мақомаро устодона таҳти унвони мақомаи «Сикбоҷия» падида овардааст [2, с.333].

Бадеуззамон дар бархе аз мақомоташ ҳамчун мақомаи «Симрия» ба зиндагии гузаштагон нигоҳ мекунад ва дар мавриди шахсе бо номи Муҳаммад ибн Исҳоқ Симрӣ суҳбат менамояд [7, с.370].

Дар бархе дигар аз мақомоташ ҳамчун мақомаи «Бағдодия» ба масоили замон ва давраи ҳудаш пардохтааст, ки метавон аз вазъи ҳол ва ҳодисаҳои Бағдоди он рӯз, иттилоъ ҳосил намуд.

Дар мақомаи «Нишопурия», матлабе нухуфтааст, ки танҳо баёнгари зулми қозӣ нест, балки шарҳи ҳоли қасоне аст, ки амволи мардумро ба ботил меҳӯранд ва амволи ятимон, заифон ва ғақиронро бидуни ҳеч гуна эҳсоси гуноҳе фурӯ бурда, аз худ мекунанд. Масалан дар ин мақома бар забони Исо ибни Ҳишом бароямон нақл кардааст, ки дар рӯзи ҷумъа дар Нишопур будам ва дар намози ҷамоат ҳозир шудам ва шахсеро дидам, ки барои қазоват ва доварӣ назди қасе рафт, ки либоси қазоват пӯшида буд ва дар ҷавоби суоли ин кист? Ба ӯ гуфт: (Ин курак ва ҳашарот офате аст, ки ғакат либоси паҳми ятимонро меҳӯрад ва малахе аст, ки ғакат бар гаштаи ҳаром меафтад [11, с.87].

Мақомаи «Иблисия» марбут ба достони Иблис (шайтон) аст, ровии мақома Исо ибни Ҳишом бо Иблис дар водие аз водихои Ҷин рӯ ба рӯ мешаванд. Он ҳам замоне, ки вай шатрашро (подаи уштурон) гум мекунад ва ба дунболи он меравад то ба водии сарсабз мерасад, ки дар он ҷо рӯдҳо, гулҳо ва дарахтони зиёде аст. Ё дар он ҷо шайхеро мебинанд, ки нишастааст ва ба ӯ (Исо ибни Ҳишом) салом мекунад ва амр ба нишастани вай менамояд ва аз ӯ мепурсад: «Оё ту чизе аз ашъори араб медонӣ?! Ҳишом мегӯяд: Бале ва аз ашъори Имроулқайс, Лабид ва Тарфа абёте меҳонад. Иблис ҳам қасидае аз ашъори машҳури Ҷарир барояш иншод мекунад. Исо ибни Ҳишом аз тасаллутӣ Иблис (Шайх) бар қасидаи шигифтзада мешавад [12, с.127].

Ҳамчунин Бадеуззамон мақомаҳои дар боби ташвиқ ба илмомӯзӣ дорад ва он мақомаи «Илмия» аст, ки дар ин мақома, ба баррасии роҳҳои саҳти илмомӯзӣ донишандӯзӣ ва равишҳои ҳифзи дарс, фаҳмиши он сухан гуфтааст.

Ақидаҳои он аст ки, мақомаҳои Бадеуззамон барои шогирдонӣ ҳеш дар поёни дарс қироат мекард ва ҳам онҳоро ба унвони дарсҳои масоили луғавӣ ва адабӣ ба шогирдон таълим медидааст [1, с.48].

Муҳакиқи муосири араб Мустафо Шакъа дар бобати услуби нигориши мақомоти Бадеуззамон якҷанд омилҳои асосиро мутазаққир шудааст. Дар услуби мақоманависии Бадеуззамон ихтилоф дида намешавад. Гоҳо ихтилофи назарҳои ўро дидан мумкин аст, ки ин ҳам ба сабаби муҳтавои мавзӯ рӯй додааст. Равиши ҳос, фикри барҷаста ва маъниҳои писандро дар равиши эҷоди мақомоти ӯ дидан мумкин аст. Бадеуззамон ҳамеша мекӯшад, ки аз мавзӯи хориҷ нашавад то фикри хато ба миён наояд, ё мавзӯи муҳтавои ҳешро аз даст надиҳад.

а) Аввалин падидае, ки дар услуби мақомот мулохиза мекунем, истифодаи фаровони муаллиф аз шеър аст. Ё барои тақвияти афкори хеш аз ашъори шоирон иқтибос мегирифт, ё бевосита худ шеър мебофт. Ягон мақоме вучуд надорад, ки аз панҷ байт камтар шеър надошта бошад. Дар баъзе мақомаҳои ҷунон зиёд шеърро истифода бурдааст, ки ҳатто аз 20 байт ҳам таҷовуз мекунад. Бештари ин ашъор бо як ҳадаф ва бинобар як муносибат зикр гардидаанд.

б) Бадеузмамон дар мақомоти хеш насрро бо назм комил месохт ё баръакс назмро ба наср рангин менамуд.

в) Гоҳо Бадеузмамон байни шеърро наср мувофиқате ба вучуд овардааст. Вақте як мақомаро ҷун назар меафканем, дар он ҳам назму ҳам насрро дар омехтагӣ бо ҳам хоҳем дид, ки дар тарзи навишт низ бо ҳам бисёр мувофиқ омадаанд. Ҷуноне мебинем, ки ӯ дар як мақомаи пандомӯзаш қасидаи дарозро иншо намудааст ва онро ба маҷмуи байтҳо тақсимбандӣ сохта, дар байни он абёт гуфторҳои насро низ ҷой намуда, боз онро бо шеърҳо ба камол расонидааст.

г) Ҷамҷунонки Бадеузмамон дар ашъори хеш шеъри мувофиқе барои иқтибос намеёфт, аз ашъори пешинагон иқтибос меовард, ҳамингуна ӯ аз Қуръони карим ва ҳадиси шариф низ иқтибос мегирифт [7, с.348-349].

Ҷи хеле, ки зикр гардид дар мақомоти Бадеузмамон назму наср дар ягонагии умумӣ оварда шудааст. Ҷоракӣ мақомаро порчаҳои назмӣ ташкил медиҳанд. Бисёри мақомот бо порчаҳои назмӣ, ки дар онҳо гардиши фалак мавзӯи асосӣ буд, ҷамъбаст мешаванд.

Дар таркиби мақомаи Ҷамадонӣ, хусусан вобастагии байниҳамдигарии таркиби мақомоти алоҳида аҳамияти калон дорад. Дар маҷмуаи мақома мазмуни ягона вучуд надорад, пайдарпайии вақту фазо вайрон шуда, воқеаҳо дар замонҳои гуногун ва вилоятҳои гуногун ҷаҳони мусулмонӣ мегузаранд. Аммо бо роҳи ҳикоя намудан аз номи Исо ибн Ҷишом онҳо байни ҳам вобастагӣ пайдо мекунанд.

Нутқи айнан нақлшуда, қолабҳои қуҳнаи пайваст («ҷӣ хел буд? – Ё гуфт» ва диг.) имконият медиҳанд, ки вақт ва хусусиятҳои воқеаҳои тасвиршавандаро бе вайронкунии ҳаққонияти воқеа, хеле оссон ва табиӣ иваз намояд.

Мақомот ровии ягона дошта, ҳамеша бо ин иборот оғоз мегардад: «Исо писари Ҷишом гуфт...». Дар охир бошад ҳар бор ровӣ ба нишонае Абулфатҳро мешиносад: «Исо писари Ҷишом гӯяд: он дирҳаме, ки ба дастам афтод додам, рӯй гардонд ва равон шуд, мехостам ба ёд оварам, оё ӯро мешиносам, ниҳоят ба нишон дандонҳои пешинаш бишинохтам ва гуфтам: ба Худо ҳамон Искандарӣ аст, ки хурд рафта ва бузург бозомад, аз пасаш рафтам ва даст бар камараш кардам ва гуфтам ту Абулфатҳи худмон нестӣ?» [6, с.61].

Матни мақомоти Бадеузмамон дар бештар маврид кӯтоҳ буда, мухтасар ва саршор аз санъатҳои адабӣ, лафзӣ ва маънавӣ мебошанд.

Форс Иброҳими Ҷарирӣ муътақид аст, ки ҳадафи Бадеузмамон аз навиштани мақома нақли дoston набуда, ӯ бо ин роҳ меҳода маҳорати худро дар суҳаноронӣ, эҷоди каломӣ зебо ва устодии худро дар санъати сачъ нишон диҳад: «Бадеузмамон дар мақомот дoston ва қиссаро ҳадафи асосӣ қарор намедиҳад, балки ӯ дostonро баҳона қарор додааст, то ӯ василаи ибороти маснӯро ҳамроҳ бо ташбеҳ, киноя, истиора ва зурубулмасал таҳрир кунад. Аз ҳамин ҷост, ки барои худ мавзӯи муайяне дар назар нагирифта, атрофи мавзӯи мухталиф суҳан гуфтааст» [9, с.109].

Устод Шавқӣ Зайф низ ҳамин тавр ақида дорад: «Инҷунин дар назар мерасад, ки шакли дostonвори мақомот барои Бадеузмамон ҳадаф ва мақсади аслии намебошад, балки дostonро ҳамчун риштае дар назар гирифтааст, ки аз тариқи он метавонад сабқҳои сачъӣ ва бадеъии худро ҷун дар гаронбаҳо канои яқдигар ба ришта каша ва каломӣ зеборо баён намояд» [4, с.62].

Форс Иброҳими Ҷарирӣ дар таърифи услуби нигориши мақомот бар он муътақид аст, ки: «Услуби мақомот иборат аз овардани сачъ ва ибороте аст, ки хонандаро ба худ ҷалб кунад ва ӯро дар истеъмоли луғоти ғариб ва ашъор ва саноеи лафзӣ ва маънавӣ ба шигифт андозад». Ҷунонки мебинем Бадеузмамон ҳар мақомаро дostonвор миёни Исо ибн Ҷишом ва Абулфатҳи Искандарӣ иншо мекунад ва бар забони қаҳрамони дoston, ки ҳамеша дар либоси адабе зоҳир мешавад, каломоти мусалҷаъ ва ибороти омехтаро ҷой медиҳад. Дар бобати истифодаи

моҳирона аз луғот ва санъатҳои лафзӣ, ки ба пояи Бадеуззамон касе нарасидааст, боз ҳам суҳанони Форс Иброҳими Ҳариро меорем, ки зебо мегӯяд: «... саҷҳои ӯ латиф аст ва дар онҳо тақаллуф дарида намешавад. Гуё вай сайёди моҳире аст, ки калимоти мутаносибро шикор мекунад ва ҳар якеро дар мавзӯи муносиби худ менишонад. Пас барои Бадеуззамон таъбири дар мақомот душвор ба назар намерасад ва калимот аз назари вай махфӣ намешавад, балки алфоз аз ҳар тараф ба назди вай рӯй мекунад, то ӯ мутобиқи майли худ онҳоро интиҳоб намояд ва ҳар гуна, ки меҳодад ба кор барад» [9, с.75].

Дигар хусусияти мақомот дар он аст, ки Бадеуззамон бо саҳнапардозӣ ва офаридани муҳавароти муъҷаз ва мутаносибӣ байни ашхоси қисса, чизи нав ва тозае бар адаб ворид сохтааст. Ҳарчанд, ки қаҳрамон бо чанд хат тасвир шуда бошад ҳам, аз дигарон қомилан фарқ мекард ва сарфи назар аз ағрози қарикатуров, мешавад гуфт, ки типеро муаррифи ва намоёндагӣ мекунад. Абдурахмон Ёғӣ муаллифи рисолаи «Раъй фил-мақомот» муътақид аст, ки метавон мақомотро бо ҷузъи қорнамоӣ ба сурати намоишномаҳои кӯтоҳ даровард. Зеро, дар аксари онҳо ваҳдати амал, макон, замон ва инчунин ваҳдати қаҳрамон дар назар дошта ва риоя шудааст. «Интиҳоби ин ҷаҳорҷӯбаи намоишӣ, ба мақомот саллоҳияти онро додааст, ки ба сурати қитаоти намоишии фуқоҳиёти кӯтоҳ дароянд, то он ҷо ки метавон мақомотро «масраҳия ал-Ҳамадонӣ» номид» [1, с.50].

Санъати волоӣ танзпардозӣ, бадеҳасозӣ, тамсилофаринӣ ва саҷии бетақаллуф дар калом ва мавҷудияти ҳама ин дар мақомоти Бадеуззамон аст, ки муҳаққон ва мутарҷимони мақомоти ӯ ин асарро бемисл медонанд. Бад-ин сабаб тарҷумаи он, агар ҳарчанд дақиқона ва бо як ҳунари воло сурат гирад, танҳо ҳиссаҳои аз онро мунтақил мекунад. Ҳол он ки Ҳарирӣ бузургтарин мақоманавис пас аз Бадеуззамон, дучори тақаллуф шуд ва дар интиқоди иҷтимоӣ ҳам ба пояи Бадеуззамон нарасидааст.

Ва ин ҳама ширини алфоз, зебоӣ ва равонии таркибҳо, васфҳои дилҷасп ва ҳушоянд, истиорот, ташбеҳот, киноят, талмехот ва ҳама дар қанори ҳам боис шудааст, ки ин асари бадеъ ва арзанда таҳти унвони «Мақомоти Бадеуззамони Ҳамадонӣ» падида ояд.

Ба ҳар ҳол мақомоти Бадеуззамон аз беҳтарин осори адаби арабӣ ба шумор меравад. Заҳмат ва маҳоратеро, ки ин адиб дар таҳрири он ба кор бурдааст, ҳамеша мавриди таваҷҷуҳи донишмандон ва муҳаққон мебошад.

АДАБИЁТ:

1. Абдурахмон Ёғӣ. Раъй фил мақомот. Байрут, 1969. 410 с.
2. Баҳор, Муҳаммад Тақӣ. Сабкшиносӣ ё татаввури насри форсӣ, ҷ. 1-2 Техрон. 415 с.
3. Ал-Ҳамавӣ, Шихобуддин Абиабдиллоҳ Ёқут. Муъҷам-ул-удабо – Иршод-ул-ариб фӣ маърифати-л-адиб. Таҳқиқ Эҳсон Аббос / Шихобуддин Абиабдиллоҳ Ёқут ал-Ҳамавӣ. - Байрут-Лубнон: Дор-ул-Ғарби-л-исломӣ, ат-табъат-ул-уло, 1414/1993, адад-ул-аҷзоъ - 7. - 3541 с.)
4. Зайф, Шавқӣ. Таърих ал- адаб ал-арабӣ. Ҷилди 4. Дор ал-маориф, 1996. 314 с.
5. Қарогузлу, Али Ризо Заковатӣ. Бадеъуззамон Ҳамадонӣ ва мақомотнависӣ. Техрон: Иттилоот, 1364/1944. 218 С.
6. Морун Аббод. Бадеуззамони Ҳамадонӣ. Миср: 1963. 230 с.
7. Мустафо аш-Шакъа. Бадеъуззамон Ҳамадонӣ. ал-Қоҳира: Дор ал-мисрия ал-лубнония, 2003. 420 с.
8. Ас-Саолибӣ, Абдулмалик ибн Муҳаммад ибн Исмоил Абумансур. Ятимат-уд-дахр фӣ маҳосин аҳли-л-аср. Таҳқиқ Муфид Муҳаммад Қумайха / Абдулмалик ибн Муҳаммад ибн Исмоил Абумансур ас-Саолибӣ. - Байрут-Лубнон: Дор-ул-Кутуби-л-илмия, ат-табъат-ул-уло, 1403/1983, адад-ул-аҷзоъ - 4, ал-ҷузъ 3. - 280 с.
9. Форс Иброҳими Ҳарирӣ. Мақоманависӣ дар адабиёти форсӣ ва таъсири мақомоти арабӣ дар он. Техрон, 1346. 187 С.
10. Хатибӣ Хусайни. Фанни наср дар адаби форсӣ. ҷ.1. Техрон: интишороти Заввор. 415 с.
11. Ҳамадонӣ, Бадеъуззамони Мақомот. Абдуҳу, Шайх Муҳаммад, Байрут. 1973. 420 с.
12. Ҳамадонӣ, Бадеъуззамони Мақомот. Тарҷумаи форсӣ аз Саид Ҳамиди Табибиён. Техрон, муассисаи интишороти Амири Кабир. 1387. 280 с.

REFERENCES:

1. Yaghi, A. (1969). Ra'y fil Maqamat [Opinion on the Maqamat]. Beirut. 410 p.
2. Bahar, M. T. (n.d.). Sabkshenasi ya Tatavvor-e Nasre Farsi [Stylistics or the Evolution of Persian Prose], Vol. 1-2. Tehran. 415 p.
3. Al-Hamawi, S. A. Y. (1993). Mu'jam al-Udaba' - Irshad al-Arib fi Ma'rifat al-Adib [Dictionary of Writers - Guidance of the Intelligent to the Knowledge of the Learned]. (E. Abbas, Ed.). Beirut-Lebanon: Dar al-Gharb al-Islami. (7 Vols., 3541 p.).

4. Zayf, S. (1996). *Tarikh al-Adab al-Arabi* [History of Arabic Literature]. Vol. 4. Dar al-Maarif. 314 p.
5. Qaragozlu, A. R. Z. (1985). *Badi' al-Zaman Hamadani va Maqamatnavisi* [Badi' al-Zaman Hamadani and Maqamat Writing]. Tehran: Ettela'at. 218 p.
6. Abbud, M. (1963). *Badi' al-Zaman al-Hamadani*. Egypt. 230 p.
7. Al-Shak'a, M. (2003). *Badi' al-Zaman al-Hamadani*. Cairo: Dar al-Misriyah al-Lubnaniyah. 420 p.
8. Al-Tha'alibi, A. M. (1983). *Yatimat al-Dahr fi Mahasin Ahl al-'Asr* [The Unique Pearl of the Age in the Beauties of the People of the Era]. (M. M. Qumayha, Ed.). Beirut-Lebanon: Dar al-Kutub al-'Ilmiyah. (Vol. 3, 280 p.).
9. Hariri, F. I. (1967). *Maqamanavisi dar Adabiyat-e Farsi va Ta'sir-e Maqamat-e Arabi dar An* [Maqamat Writing in Persian Literature and the Influence of Arabic Maqamat on It]. Tehran. 187 p.
10. Khatibi, H. (n.d.). *Fann-e Nasr dar Adab-e Farsi* [The Art of Prose in Persian Literature]. Vol. 1. Tehran: Entesharat-e Zavvar. 415 p.
11. Hamadani, B. (1973). *Maqamat*. (S. M. Abduh, Ed.). Beirut. 420 p.
12. Hamadani, B. (2008). *Maqamat* (Persian translation by S. H. Tabibian). Tehran: Amir Kabir Publications. 280 p.